

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Lesbrief Vort met dat Fort!
Scholenprogramma voor groep 5 t/m 8

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Vort met dat Fort!

Bij deze ontvang je de lesbrief met een voorbereidende les en een verwerkingsles. De lessen dienen op school zelf te worden gegeven.

Kerdoelen

Het programma 'Vort met dat Fort' sluit aan bij de volgende kerndoelen uit het leergebied 'Oriëntatie op jezelf en de wereld'

- Kerndoel 42. De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.
- Kerndoel 48. Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.
- Kerndoel 51. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- Kerndoel 52. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de tijdvakken: wereldoorlogen en holocaust.
- Kerndoel 53. De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.
- Kerndoel 56. De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Voorbereidende les

Korte omschrijving van de les

In deze les maken de leerlingen kennis met Pampus en de Stelling van Amsterdam. Na een voorleesverhaal wordt klassikaal afbeeldingen bekeken en besproken.

Informatie

- Groep 5/6/7/8
- Duur: 60 minuten

Lesdoelen

- De leerlingen weten wat de Stelling van Amsterdam is
- De leerlingen weten wat Pampus is
- De leerlingen weten wat de mobilisatie en dienstplicht is.
- De leerlingen doen onderzoek met behulp van historische bronnen.

Benodigdheden

- Lesbrief
- Arend van Dam & Alex de Wolf, 'Oorlogje spelen' uit: *Overal en Nergens. Op reis in Nederland in 50 verhalen*, Van Holkema (2009).
- Digitale presentatie

Organisatie

- Lesbrief doorlezen
- Digitale klaarzetten op Digibord

Instructie

Introductie (15 minuten)

Lees het verhaal *Oorlogje Spelen* voor in de klas. Bespreek met de leerlingen het verhaal

- Hebben de leerlingen wel eens een fort gezien?
- Hoe ziet een fort eruit? Wat is het verschil tussen een kasteel en een fort?
- Wanneer speelde dit verhaal zich af?
- Zijn er nog steeds soldaten op de forten van de Stelling van Amsterdam?

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Informatie (20 minuten)

Laat de afbeeldingen zien. De afbeeldingen hebben een relatie met het voorleesverhaal. Bekijk met de leerlingen de afbeeldingen en bespreek wat er te zien is.

Afbeeldingen:

Kaart van de Stelling van Amsterdam.

Op de kaart staan alle forten van de Stelling van Amsterdam.

V: Ligt de school in de buurt van de Stelling? Waar ongeveer?

V: Waar ligt Muideren en waar ligt Pampus?

V: Wat zou het blauwe op de kaart kunnen betekenen?

(A: Dit was het gebied dat onder water werd gezet, het *inundatiegebied*. "Water als wapen" werd er in het verhaal gezegd.)

V: Welke stad wordt er beter beschermd: Haarlem of Amsterdam? Waarom zou dat zijn? (A: Amsterdam. De Stelling van Amsterdam was ter bescherming van de hoofdstad.)

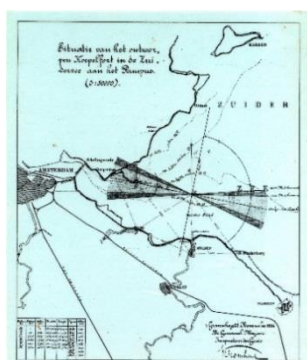
Inundatie

Op de foto zie je het land dat *geïndeerd* is, onder water gezet.

V: Hoe diep zou het water van de inundatie zijn?

V: Wat voor obstakels zou je onder het wateroppervlak kunnen tegenkomen?

A: Bij de inundatie werd het land onder 40 cm water gezet. Niet diep genoeg om niet doorheen te kunnen waden, en te ondiep om er over te kunnen varen. Sloten, geulen en hekken vormden onzichtbare obstakels onder water waar wagens in vast konden komen te zitten.

Een zwakke plek in de linie

V: Waar op de grote kaart zou het water wel diep genoeg zijn om doorheen te varen? (In de Zuiderzee, nu het IJsselmeer.)

A: Het water van de Zuiderzee, nu het IJsselmeer, was niet heel diep. Maar de Duitsers hadden een nieuw soort kanonneerboot, met een platte bodem dat over ondiep water kon varen. Om Amsterdam ook vanaf de Zuiderzee te beschermen, werd er een nieuw kustfort gebouwd: Forteiland Pampus!

Geheim forteiland!

Het eiland was militair topgeheim. Er zijn niet veel foto's uit de tijd dat het in gebruik was. Deze foto is van een afstandje gemaakt door een bekende fotograaf, Jacob Olie.

V: Wat zien de leerlingen op deze foto? In het verhaal werd verteld wat er op Pampus stond om Amsterdam te kunnen verdedigen? (A: op het dak is een koepel zichtbaar. Het zwarte puntje is een kanon.)

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Geschutskoepels op Pampus

Een betere foto van Pampus. Hierop zie je twee geschutskoepels. V: Hoeveel kanonnen tel je? (A: Er zijn twee geschutskoepels met ieder twee kanonnen, vier kanonnen in totaal)

V: Waarom zouden de koepels rond zijn? (A: De koepels konden draaien)

Hark, Hark the dogs do bark

In 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit. In Europa verklaarde verschillende landen elkaar de oorlog.

V: Welke grote landen zie je op de kaart? Hoe worden deze verbeeld? (A: Frankrijk/Duitsland als agressieve militairen met honden).

V: Hoe wordt Nederland verbeeld?

(A: Nederland is een boertje dat rustig de pijp rookt.)

Oproep mobilisatie

V: lees met de leerlingen de tekst. Wat zou het betekenen?

A: Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Nederland gemobiliseerd. Vanwege de oorlogsdreiging moest Nederland klaar staan voor een eventuele aanval. Alle mannen moesten gaan werken voor het leger. Ze verbleven in forten en kazernes door heel het land. Ook op Pampus kwamen soldaten, wel 216 soldaten verbleven van 1914 tot 1918 op het fort.

Slaapzaal op een fort

V: Hoeveel bedden zien de leerlingen?

V: Hoeveel mannen zouden er in een ruimte slapen?

A: De soldaten sliepen in stapelbedden in de manschappenkamers van het fort. Erg veel privacy hadden de mannen niet: Soldaten sliepen met 30 man op een kamer!

Keuken op een fort

V: Wat zijn ze op de foto aan het doen? (eten koken)

V: Wat voor eten zou je kunnen koken in die grote ketels?

A: Het eten op het fort was niet erg afwisselend. De soldaten kregen vaak een prutje van kliekjes: rats kuch en bonen.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

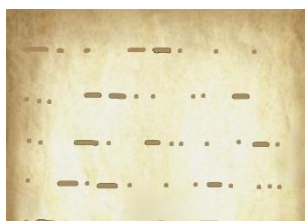
Foto van een groep militairen op Pampus

V: Wat voor personen staan er op de foto? (A:

Soldaten, te herkennen aan hun uniform)

V: Wat staat er op het bordje? (A: "Hoe lang nog op Pampus")

V: Wat zou dat betekenen? (A: De soldaten wilden graag van Pampus af. Na vier jaar op Pampus zitten waren de soldaten het zat)

Geheime boodschap

Bedenk met de leerlingen wat dit te maken heeft met het eiland. Het hoeft niet helemaal duidelijk te worden dat het morsecodes zijn. Tijdens de workshop Piepjes en Houtjes leren de leerlingen meer over communiceren met morsecodes.

Extra: Soldatenlied

Leer de leerlingen het soldatenlied *Rats kuch en bonen van* Lou Bandy. Het lied is te vinden op youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=rE5JJKqEZI8>

Dit liedje werd gezongen door de soldaten die gemobiliseerd waren in de Tweede Wereldoorlog. Maar het had ook prima tijdens de Eerste Wereldoorlog gezongen kunnen worden. Want toen werd er ook rats, kuch en bonen gegeten.

- Zing het refrein een keer voor zonder muziek.
- Zing het refrein een of twee keer samen met de leerlingen.
- Zet de muziek aan via youtube.com. Zing alleen het refrein mee.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

LIED - RATS KUCH EN BONEN

(Lou Bandy)

Deze dagen hoor je klagen en wel duizend dingen vragen,
Maar doe niet zo zenuwachtig en hou je eendrachtig.
De gevaren die we ontwaren zullen Nederland wel sparen.
Geen fanatisme hou je optimisme.
Elk die zuchten laat die sticht veel kwaad.
Want ons leger waakt en staat paraat.
Niets is er wat meer wreeft of wringt.
'T kokkie in de keuken zingt:

Rats kuch en bonen is 't soldatendiner.
Rats kuch en bonen doe daar je maaltje maar mee.
Steeds is ons streven vrijheid van grenzen tot strand.
Hollandse soldatenleven voor 't vaderland.

Wij marcheren derailleren of we zitten te dineren.
Als 't eventjes kan leien dan slaan wij aan 't vrijen.
Want de meisjes kleine sijsjes hebben liefdesparadijsjes.
Een bankje en een laantje 's avonds bij 't maantje.
Een soldaat vindt gauw een goed gehoor.
Hij heeft bij z'n vrouw een streepje voor.
Zij weet een militair heeft moed.
Het is een kerel goed doorvoed.

Rats kuch en bonen is 't soldatendiner.
Rats kuch en bonen doe daar je maaltje maar mee.
Steeds is ons streven vrijheid van grenzen tot strand.
Hollandse soldatenleven voor 't vaderland.

Al 't sjieke magnefieke overdreven excentrieke.
Wat saldeert in doen en laten dat haten soldaten.
Maar 't ronde oergezonde echt oprecht en onontbonden.
Blinkend en faire is 't militaire.
Die symptomen vind je in de kuch,
in de rats en bonen weer terug.
Zeg wat je eet m'n beste vent.
En ik zeg wie en wat je bent.

Rats kuch en bonen is 't soldatendiner.
Rats kuch en bonen doe daar je maaltje maar mee.
Steeds is ons streven vrijheid van grenzen tot strand.
Hollandse soldatenleven voor 't vaderland.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Verwerkingsles: Ren-je-rot quiz

Informatie

- Groep 5/6/7/8
- Duur: 60 minuten

Leerdoelen

- De opgedane ervaring en kennis tijdens het bezoek op een actieve manier toetsen

Benodigdheden

- Een grote ruimte (grasveld aan de buitenkant van het fort)
- De quizvragen

Introductie (2 minuten)

- Leg uit aan de kinderen dat ze een quiz gaan doen, met vragen die gaan over wat de leerlingen op het eiland gezien en gehoord hebben.
- Op iedere quiz vraag worden drie mogelijke antwoorden gegeven, antwoord a, b of c. Slechte één antwoord is het juiste antwoord.
- Wijs drie plekken aan, een voor antwoord a, een voor antwoord b, een voor antwoord c.
- De leerkracht leest de vraag en de drie mogelijke antwoorden voor en sluit af met REN JE ROOOOT (Het laatste woord kan uitgerekend worden uitgesproken). De leerlingen rennen in naar het antwoord waarvan zij denken dat het juist is. Wie niet op tijd bij een van de drie antwoorden is, is sowieso af!
- De leerkracht vertelt welke van de drie antwoorden het juiste antwoord was. De leerlingen die bij dat antwoord staan gaan door naar de volgende vraag. De overige leerlingen vallen af en mogen aan de zijkant de anderen toejuichen.
- Er worden net zo veel vragen gesteld tot er een winnaar overblijft.

Uitvoering

Stel de leerlingen de onderstaande vragen in willekeurige volgorde. Meestal duurt een ronde drie of vier vragen. Als een ronde snel is afgelopen kan er nog een ronde gespeeld worden. De quiz kan op het eiland zelf of na het bezoek op school gespeeld worden.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Vraag 1

Waarom werd het Forteiland Pampus gebouwd?

- A. Omdat militairen een plek nodig hadden om uit te rusten.
- B. Om Amsterdam te beschermen voor een aanval vanaf zee.
- C. Om een plek te maken waar handelsschepen in de 17^e eeuw vers water konden halen

Vraag 2

Waar is het fort voornamelijk van gemaakt?

- A. Van heel dik beton
- B. Van bakstenen
- C. Van hout

Vraag 3

Bij de Stelling van Amsterdam werd de hoofdstad Amsterdam vooral beschermd met behulp van:

- A. Schepen
- B. Water
- C. Hoge wallen

Vraag 4

In de Eerste Wereldoorlog zaten er heel veel soldaten op Pampus. Ze vonden het best saai, er werd niet echt veel gevochten.

- A. Het lastig was om voldoende projectielen en kruit naar het eiland te krijgen.
- B. Nederland neutraal was in de Eerste Wereldoorlog.
- C. De kanonnen op het eiland eigenlijk niet werkten.

Vraag 5

Als een soldaat een kanon zou afvuren in de geschutkoepel dan zou hij op een Pampushoutje moeten bijten. Dit was nodig omdat:

- A. Soldaten altijd honger hadden. Ze konden zich daardoor niet goed concentreren, tenzij ze op een houtje beten.
- B. Soldaten zouden anders heel veel kruitdampen inademen, door het houtje werd dat tegengehouden.
- C. Soldaten zouden door de enorme knal van het kanon anders mogelijk hun tong doorbijten.

Vraag 6

In de 17^e eeuw moesten handelsschepen bij de ondiepte Pampus wachten voordat ze naar Amsterdam konden varen. Direct doorvaren was niet mogelijk omdat:

- A. Het water te ondiep was. Het schip moest met een scheepskameel over het ondiepe deel getild worden.
- B. De bemanning na een lange reis op zee eerst aan boord moest uitrusten voordat ze naar huis mochten.
- C. Er maar een paar schepen per maand naar Amsterdam mochten doorvaren.

PAMPUS

IMPACTEILAND®

Vraag 7

Op het eiland wordt elektriciteit opgewekt met behulp van de natuur. Welke dingen staan er op het eiland waarmee er energie opgewekt kan worden?

- A. Watermolen
- B. Windmolens
- C. Oude kanonnen

Vraag 8

De Stelling van Amsterdam is Werelderfgoed. Dat betekent;

- A. Dat zulke Stellingen overal op de wereld voorkomen.
- B. Er bijna *niets* meer van over is en we het daarom dat wat er nog wel is extra goed moeten beschermen.
- C. Dat het bijzonder is en bij de geschiedenis van Nederland hoort.

Vraag 9

Naast een projectiel werd een kanon gevuld met een kardoes. In een kardoes zat:

- A. Kruit
- B. Zaagsel
- C. Een kogel

Vraag 10

De PIEP (oftewel de korte piep) is in morsecode de letter:

- A. I
- B. O
- C. E

